

השוויון האזרחי - למרכז הבמה

מה חושבים עלינו אזרחי ישראל הערבים?

סדרת צוהר מודיעין

מרצה: פרופ' סמי סמוחה

המחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת חיפה

11.7.2004

פרופ' סמי סמוחה פתח והציג את השסע בין יהודים וערבים אזרחי מדינת ישראל כשסע אשר יכול למוטט חברות. השאלה הנשאלת היא כיצד לאור נתונים כאלה החברה הישראלית שומרת על שקט ויציבות לאורך זמן?

המיעוט הערבי הינו מיעוט ילידי שלו קשר חזק לארץ ותחושת חזקה על המקום - מיעוט זה הינו משמעותי מספרית ואלקטוראלית. זהו מיעוט לא טמיע, יציב לאורך זמן ובעל אחוז ריבוי מהגבוהים בעולם (4.6%). זהו מיעוט נמוך סטטוס שבינו ובין הרוב מפרידים שפה, דת, תרבות, עדה ולאום. לכן לא קיימת מוביליות. מיעוט זה נחשב לעוין ומתנגד משטר: לא ציוני ולכן שולל את מטרות המדינה.

התפיסה השלטת מאז קום המדינה היא "תיזת ההקצנה": המיעוט הערבי נמצא בתהליך הקצנה, קיים תהליך של ניכור הדדי אשר גם הצד היהודי שותף לו.

בצד הערבי קיימים תהליכי פלסטיניזציה, איסלמיזציה, ומודרניזציה חלקית ומתסכלת. המדינה - מנהלת משטר אפליה ו/או הזנחה. בקרב היהודים מתרחש סחף לימין הרדיקלי ואתנוצנטריות גוברת. מכאן - פיצוץ אלים הוא רק עניין של זמן.

מחקריו של פרופ' סמוחה, שהחלו מיד אחרי יום האדמה (1976) הובילו אותו לפתח תיזה מנוגדת - תיזת ההסתגלות ההדדית, לפיה, קיימים כוחות נוספים הממתנים את הכוחות שהוזכרו.

בקרב הערבים מתנהל במקביל תהליך של פוליטיזציה והבנה של המצב, המביאה אותם לפעול לשיפור מצבם בתוך המדינה, דרך כך נוצר חיבור לחברה הישראלית ומתרחש תהליך של ישראליות. קיימים גם כוחות מקרבים הפועלים במדינה: ישראל עוברת תהליך דמוקרטיזציה עם דגש על זכויות אדם ואזרח - הערבים מוצאים דרכים לפעול במסגרת חוקי המשחק.

תהליך השלום על עליותיו ומורדותיו תורם אף הוא ליצירת אמון הדדי. מדיניות כל ממשלות ישראל שמרה על הקו הירוק והבחינו בינו לבין שטחי הגדה והרצועה.

בקרב הציבור היהודי יש השלמה הדרגתית עם מציאות קיומו של מיעוט ערבי והכרה גוברת בזכות ההגדרה העצמית הפלסטינית.

בין העדויות התומכות בתיזה זו ניתן לראות אינדיקטורים אובייקטיביים המראים על היווצרות דו לשונית בקרב הערבים, אינדיקטורים המראים על שינויים לקראת שוויון סוציאקונומי בקרב שכבות מסוימות, ייצוג בשלטון, צמצום האפליה מצד רשויות השלטון, שימוש בפעולות מחאה מצד הציבור הערבי ועוד. בנוסף כוללים סקריו של פרופ' סמוחה מדדים סובייקטיביים הבוחנים עמדות. מבחר דוגמאות לנתונים העולים מן המחקרים:

90% מהערבים מאמינים כי יהיו יחסי חברות בין יהודים לערבים למול 76% מהיהודים.

68% מהערבים סוברים כי ערבים יגורו בשכונות יהודיות לעומת 30% מהיהודים.

82% מהערבים סוברים כי הערבים יהיו שותפים לקואליציה ממשלתית לעומת 45% מהיהודים.

68% מהערבים סוברים כי לתרבות של השני יש ערך רב וניתן ללמוד ממנה הרבה לעומת 73% מהיהודים.

ל-66% מהערבים יש חברים יהודים ל-66% מהיהודים אין חברים ערבים - דבר זה נובע ממצב של רוב ומיעוט. כמחצית מהיהודית לא נותנים אמון בערבים וההיפך. מחצית מהערבים חושבים שהיהודים גזעניים. קיים אמון גבוה של שני הלאומים במערכת הבריאות והמשפט. קיים חוסר אמון גבוה של הערבים בכנסת ובממשלה.

53% מהערבים מרגישים זרים ודחויים בישראל ועם זאת 66% מתוכם גאים בהישגי המדינה.

78% מהערבים מגדירים עצמם לא ציוניים, 20% - אנטי ציוניים.

קרוב ל-70% מכלל הערבים חוששים מאלימות מצד המדינה נגד הערבים.

ניתן לראות הבחנה בין 3 סוגי לגיטימיות ביחס הערבים למדינה:

1. לגיטימיות לעצם קיום יהודים כאן

2. לגיטימיות לקיום מדינה יהודית

3. לגיטימיות לקיום מדינה ציונית

הערבים מקבלים את שתי העמדות הראשונות ומסרבים לקבל את העמדה השלישית - נקודת המפתח לקבלה הדרגתית היא מעבר מעמדה אחת לעמדה שתיים.

בקרב היהודים קיימת אבחנה בין קבלת הערבים כאזרחים (מקובל על הרוב) לבין קבלתם כמיעוט לאומי (מקובל על מיעוט קטן מקרב היהודים).

שאלה מרכזית נוספת במחקרים עסקה בנושא שלילת זכות קיום ישראל על ידי האזרחים הערבים - בנושא זה קיים תהליך של צמצום מ-20.5% ב-1976 עד ל-6.8% ב-1995, בשנות האינתיפאדה עלה אחוז זה ל-15.6% ושוב ירד ל-10.2% ב-2003.

בקרב היהודים המגמות הן פחות ברורות אם כי קיימת קבוצה של 20% המצדדת באופן קבוע בטרנספר והיא מורכבת ברובה המוחלט מאנשים דתיים.

לאחר מכן ענה פרופ' סמוחה על שאלות:

- האם נבדק בסקרים אם הגדלת שוויון תשנה את עמדות הערבים? - בניסוי היסטורי טבעי שכולל הסתכלות על הנתונים לאורך שנים ניתן לראות כי בתקופת ממשלת רבין, בה נעשו מאמצים למיגור האפליה, עמדות הערבים כלפי היהודים והמדינה התמתנו מאוד - תמיכה חזקה בתיזת ההתקרבות.
- האם הסקרים מייצגים עמדות אמינות? - גם תשובות מאד קשות ואפילו מעשים הנוגדים את החוק קיימים בסקרים ודבר זה מוכיח את אמינותם.
- האם אין מדובר בניצול של המדינה על ידי הערבים? מדוע הערבים לא מקיימים שרות לאומי-אזרחי? - פרופ' סמוחה מצדד בקיום שרות אזרחי לערבים.

לסיכום, התחושות שרווחו בקרב הקהל היו מעורבות: מצד אחד אופטימיות לנוכח תהליך ההשתלבות וההסתגלות של הערבים במדינה וקבלתם על ידי הציבור היהודי; ומצד שני, בתחומים שונים אכן נראית הקצנה וגזענות בקרב הציבור היהודי המעוררת פסימיות ודאגה, ולשם כך נדרש טיפול מעמיק ועשייה רבה בקרב הציבור היהודי, שלשמה אנו מתכנסים!